
COSME AGUILÓ

**LA TOPONÍMIA COM A EINA
D'APROXIMACIÓ AL ROMANÇ
ANDALUSÍ: EL CAS
DE MALLORCA I MENORCA**

1. ANTECEDENTS

Els dies 12 de gener i 6 d'abril de 1925, Mn. Antoni M. Alcover pronuncià dues conferències en el Foment del Civisme, encapçalades pel llarg títol de *La llengua que parlen ara les Illes Balears ¿procedeix dels muzaràbichs de tals illes, o dels pobladors catalans que hi dugué lo rey En Jaume I?* Tals dissertacions foren publicades en tres vegades en el tom XIV del «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana» de 1925-1926. Amb aquest article, Mn. Alcover focalitzava l'atenció sobre la toponímia i l'antroponímia que apareix en la documentació de l'època de la conquesta catalana, amb la qual cosa arribà a la conclusió que la llengua dels illencs procedeix dels repobladors catalans i no dels cristians que visqueren sota el poder polític musulmà, els quals en aquells moments ja eren esvaïts del tot (Miralles i Monserrat 1982: 12). Com és obvi, l'interès pel tema de les supervivències llatines en topònims d'abans de la conquesta es reflecteix en les entrades de la seva obra magna que continuà el seu deixeble F. de B. Moll, el *Diccionari català-valencià-balear*, aparegut entre 1930 i 1962.

Entre els anys 1962 i 1967, J. Mascaró Pasarius edità el *Corpus de toponimia de Mallorca*, el recull de noms de lloc mallorquins més complet dels publicats fins aleshores. Els topònims menys diàfans incorporaven en les entrades respectives una explicació etimològica que era obra de Francesc de B. Moll.

És indubtable que un dels autors que més atenció va dedicar al tema dels noms precatalans d'origen llatí de les Balears, que pràcticament fins ara se n'han dit noms

mossàrabs, ha estat Joan Coromines a través de diverses obres, entre les quals volem citar els dos volums dels *Estudis de toponímia catalana* (1965 i 1970), sobretot el primer, que conté els topònims cartografiats, el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (1980-1991), amb nombroses referències al tema, l'article *Aproximació a la toponímia mossàrab balear*, en el qual s'expliquen les etimologies de prop de trenta topònims mallorquins i menorquins d'aquesta condició, en un avanç del que serà l'*Onomasticon Cataloniae*, obra, aquesta, amb un primer volum, publicat el 1989, que tracta exclusivament de les Balears. Tal volum i l'article anteriorment citat foren publicats amb la col·laboració de J. Mascaró Passarius. Cal dir que nombrosos articles dels altres volums restants foren redactats per Joseph Gulsoy, deixeble de J. Coromines.

Joan Veny en el pregó de fires *Llucmajor a través de la seva toponímia* (1974) prestà atenció als mossarabismes que campen pel terme municipal, magnífic estudi que després actualitzà en el *Escrits lingüístics mallorquins* (2007). L'Eivissa romana i mossaràbiga rebé atenció en l'article *Aproximació a l'estudi del dialecte eivissenc* (1977), que anys més tard, en forma de llibre, seria ampliat sota el títol *Aproximació al dialecte eivissenc* (1999). En *Els parlars* (1978) feu un recorregut per les romanalles toponímiques dels mossàrabs i per les mostres dels principals fenòmens lingüístics que caracteritzaven la seva llengua. Uns anys més tard el republicà en *Els parlars catalans* (1982).

M. Sanchis Guarnier, en el llibre *Aproximació a la història de la llengua catalana*, dedicà un interessant capítol (1980: 91-101) als mossàrabs de València i Mallorca en el qual sistematitzà els fenòmens fonètics que caracteritzen aquell llenguatge prejaumí de base llatina.

J. M. Nadal i M. Prats en el volum primer de la seva *Història de la llengua catalana* (1982: 205-231) s'ocuparen àmpliament de la llengua romànica dels mallorquins i valencians anteriors a Jaume I. Assenyalaren els principals entrebancs que en dificulten l'estudi i digueren que les fonts, sobretot els llibres dels repartiments, estan sotmeses a tres pressions distorsionadores, que són l'arabització, la llatinització i la catalanització. La qüestió de la sonorització de les oclusives sordes intervocàliques llatines roman sense resoldre per les influències que afecten la documentació. A partir de la toponímia conservada en els llibres de repartiments i dels noms de lloc subsistents, sistematitzaren els fenòmens fonètics que semblen caracteritzar aquests interessants parlars romànics, cosa que també intentarem fer en aquest treball.

Antoni Mut i Guillem Rosselló en l'edició de la *Remenbrança* de Nunó Sanç (1993), entre d'altres matèries investigades, abordaren l'estudi de les pervivències

toponímiques anteriors a la islamització. G. Rosselló (1994) és autor també d'un interessant article sobre toponímia en el qual segueix defensant, com ja havia fet en l'obra anterior, la possibilitat que la paraula *sant* dels hagiòtopònims baleàrics sigui en realitat l'evolució d'un genèric àrab amb el significat de 'costa'. Del mateix autor és també l'edició del *Llibre del Repartiment de Mallorca o Llibre del Rei* (2007a).

E. Ribes i Marí (2005) féu un repàs intens a tota la toponímia pitiüsa present a l'*Onomasticon Cataloniae* i suspecta de ser anterior a la conquesta catalana de 1235, tot valorant les etimologies de Coromines i aportant-ne de noves quan no estava d'acord amb les proposades pel mestre.

Cal afegir que, a títol pòstum, es publicà un article d'Álvaro Galmés de Fuentes sobre *La toponímia mozàrabe balear*. L'autor hi considera mossàrab qualsevol topònim actual pel fet d'aparèixer en el Llibre del Repartiment o en altres documents molt antics o per tenir una estructura fonètica i morfològica divergent de la del català «impuesto por la reconquista», diu. En explicitar les diverses classes de topònims mossàrabs, inclou els preromans (*prerrománicos*), els germànics (sempre que apareixin en el Repartiment o documents coetanis), els llatins que surten en el Repartiment o que tenen l'estructura fonètica o morfològica que no segueix les normes del català i, finalment, els híbrids que tenen un element àrab i l'altre romànic. És un treball poc o gens fiable. Bastarà dir que això pugui entre la nomenclatura d'unitats ressenyades com a mossàrabs topònims tan moderns com *Llorito* (< it. *Loreto*) i d'altres d'evident encuny català.

S'ha de dir que no corren bons temps per al terme *mossàrab*. Precisament, ens referim aquí, amb una perífrasi, a *toponímia precatalana de base llatina*, per fer voltera a la paraula, ja que d'alguna manera ens hem d'entendre. El mestre J. Coromines féu encabir moltes coses que es resistien a una explicació diàfana dins el sac dels mossàrabismes i À. Galmés de Fuentes es mostrà encara més generós en la mateixa qüestió. Els arabistes alçaren el crit al cel, pel fet que mossàrab s'aplica als cristians sota domini andalusí i no a la seva llengua que, a més, podia no ser romànica. Si darrerament guanya adeptes la teoria, certament ben fonamentada, que els mots comuns d'origen llatí prejaumins (= mossàrabs) han deixat escassa sedimentació en la llengua catalana, no s'ha abandonat la convicció que el solatge fossilitzat en topònims d'aquell romanç prejaumí és d'una certa potència. Joan Veny (2006: 141) ho expressa clarament amb aquestes paraules:

Sembla que hi ha consens en l'acceptació d'aquesta influència [mossàrab] per a certs topònims (*Muro, Campos, Llombai*, etc.); ara bé, pel que fa als apel·latius, hauríem de restringir-

la a mots d'àrea reduïda, local, com podria ser, per exemple, *catxel* 'escopinya de gallet' (cast. *berberecho*), propi del delta de l'Ebre.

Certament, pensam que la nòmina de topònims que presenten trets lingüístics que no s'expliquen de manera satisfactòria per les lleis que regeixen la gramàtica històrica de la llengua catalana, a Mallorca i Menorca, de la mateixa manera que a les Pitiüses, té un gruix no gens menyspreable. Ací no tenim la pretensió de parlar de tots, ni d'estudiar-los tots, de manera exhaustiva. Només ens mou la idea de fer un intent de sistematitzar de bell nou les regles que semblen regir la seva evolució, tot aportant-hi els exemples que semblin més adients i deixant constància, sempre que sigui escaient, de la fiabilitat que ens mereixen. Així, doncs, el parlar romànic d'abans de la conquesta catalana de les Balears, a la vista dels exemples que se'n poden aïllar a Mallorca i Menorca, sembla que es caracteritzava pels trets lingüístics següents:

2. VOCALISME

2.1 ELS DIFTONGS *ai*, *ei*, *ui*

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

El diftong *ai* es mantenia inalterat i s'hi manté encara en gairebé tots els exemples que han arribat a l'actualitat. Així, l'antic molí artanenc d'*Albaynhayra*, < art. àrab + llatí *BALNEARIA* i el topònim actual de *Llenaira* (antic *Allanaria* del Repartiment), < art. àrab + llatí *LENARIA* (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 180). Deu ser la vil·la de la llenca, o sigui, de la roca, davant la costa de la qual hi ha la redundant Roca de Llenaira. De *Moncaira* es coneix una tendència a la monoftongació que no degué reeixir en aturar-se a l'etapa *ei*. El Llibre del Repartiment documenta una *Unqueira* / *Huun-queira* que no degué fer fortuna, per a la qual J. Coromines (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 207-208) ha proposat el llatí *IUNCARIA*. Sembla encertada la proposta dels mateixos investigadors (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 247) per al menorquí *Salairó* (< llat. *SALARIONE* 'lloc salat, salabros'). La referència als aiguamolls de Binimel·là no pot ser més escaient. En l'actualitat circula esporàdicament la pronúncia monoftongada de *Saliró*. Per a *Cotaina* proposarem (Aguiló 2000: 75) l'etimologia de [TERRA] **COTARIA* 'terra de còdols', tal vegada justificable per les estructures ciclòpies de l'indret. Hi ha alguns casos en què el sufix *-aria* no ha passat a *-aira*, sense

que puguem saber amb seguretat si són només tendències dels escriptors: el bany dit *Balneària* i el molí de *Ficaria*.

El diftong *ei* es manifesta en la forma pretèrita de l'actual *Banderola* < *Meneirola*, també *Rahal meneirola*, en el Llibre del Repartiment. És nom d'etimologia desconeguda, qui sap si provinent del llatí *MENARIOLA* 'menerola'. És oportú recordar que Plini esmenta les illes *Menariae*, actualment no identificades, entre les visibles des de la zona de Palma. El mateix diftong *-ei-* apareix en la forma antiga de l'actual *Corbera* < *Corbeyra* < *CORVARIA*. És d'interès observar que el topònim de *Gomera* (< àr. *Gumara*), de la marina de Lluçmajor, es documenta com a *Gomeira* (Rosselló Bordoy: 2007: 195).

Un sol cas de diftong *ui* apareix al rafal *Culuina* de Sineu, segons el Repartiment, avui Son Gelabert, a Llorito (Ramis Puig-gròs 2008: 129-131).

2.2 EL DIFTONGS AU, UA

El romanç andalusí ja s'havia extingit en arribar els conquistadors catalans. El diftong *au* ja es començava a monoftongar en el s. xiii en alguns casos, entre els nous repobladors. Tenim formes monoftongades en els topònims següents: l'antic *Auriolhez*, topònim d'una alqueria acuplènca del Repartiment, coneixia una variant inquera *Orioles* i la d'Alcúdia ens ha arribat com a *Oriolet* < *AUREOLUS* + sufix *-et* (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 218). *Sent Laurenz* alterna amb *Sent Lorens*. El topònim *Aurient*, 1247 (Rosselló & Albertí 1995: 28) és avui *Orient* (Bunyola) i és nom d'ètim desconegut. *Paula* és ara *Pola*. El lloc de *Santoder* de Santa Margalida (Mas i Forners 2002: 326) té un clar paral·lelisme a *San Tawdar* de diferents indrets de Malta i Gozzo < *SANCTU TAUDARIO* < *SANCTU THEODORU* (Wettinger 2000: 481, 504 i 534). Per a *Torrepatxina* proposarem (Aguiló 2000: 118), tot i que amb dubtes, una *TURRE *PAUCINA*, en el sentit de 'torre nana, baixa', que s'hauria monoftongat en *potxina* (amb palatalització del grup *ci*) i després, per centralització de la vocal pretònica en *patxina*. L'alqueria *Algaudence* o *Algaudents* ha donat *Galdent*, per ultracorrecció. L'ètim és el llatí *GAUDENTIUS* (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 158).

D'altres topònims que no han perviscut presenten només formes diftongades. Així, el nom d'un torrent i un molí dits *Pauc* i una horta *Pauca*. L'alqueria *Taupine* de Petra és d'ètim desconegut, potser de *TALPA*? 'indret talpinat, foradat'?

El llatí AQUA DULCE és l'ètim de *lo Riu de Cadolg* (o *Cadelg*, que apareix arabitzat com a *wâdî aqua duldj* (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: 131). Potser també s'orienta cap al llatí AQUA l'ètim de l'antic *Aqualbet* /*Acoalbet* (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: 214), després *Coalbet*, *Calbet* (Rosselló & Albertí 1995) i finalment vocalitzat en *Caubet*. L'etimologia podria ser AQUA ALBA + sufix -ETU i hauríem de cercar-ne la motivació en les torrenteres veïnes. Tot plegat molt hipotètic i insegur. *Colbet*, per altra banda és un nom pirinenc.

2.3 CONSERVACIÓ DE VOCALS EN POSICIÓ FINAL

La -o final es conservava darrere les consonants agrupades -tr-, -nd-, -ll-, -rn-, en els acusatius plurals en -os i quan esdevenia medial per fonosintaxi. Vegem-ne els exemples:

2.3.1 Consonants agrupades

Portopetro (amb una variant *Portopetra*), és possible que vengui d'un PORTU *petra*, en al·lusió al caracter penya-segat de la ribera. En el *Canal Pregonio*, a Menorca, tenim una supervivència de l'adjectiu PROFUNDUS. Som de parer d'escriure *Castello* (Soto Company 1984: 60), avui Son Joan Jaume, de Llorito, perquè crec que és desencertada l'accentuació *Castelló*, que presenten els editors, en un treball que tanmateix és pulcre en tots els altres aspectes (Ramis Puig-gròs & Rosselló Bordoy 2008: 133). L'ètim, CASTELLU, és obvi (Rosselló Bordoy 2007: 400). La documentació del Repartiment consigna també un molí de *Furno*.

2.3.2 Acusatius plurals en -os

Tenim diversos descendents del llatí CAMPU 'planura' en el conegut nom del municipi *Campos* < CAMPOS i en *Entrecampos* i *Tricampos* (Rosselló Vaquer 1980: 21), tots dos del llatí INTER CAMPOS, el primer a les muntanyes de Sóller i el segon en el terme de Maó. *Montegellos*, identificable amb el discret conjunt orogràfic del Puig de Son Fe (Alcúdia), no pot ser mai cap MONS GELIDUS, com ha estat proposat (Rosselló Bordoy 2007: 151), sinó el llatí < MONTICELLOS 'muntanyoles', molt més d'acord

en la qüestió evolutiva i, més encara, en la semàntica. L'alqueria *Capellos* no té una explicació tan fàcil.

2.3.3 Vocal final esdevinguda medial

A Ariany, el *Camp Cucurutx* remunta a un CAMPO CRUCIS 'el camp de la creu', segurament motivat per la presència d'alguna fita amb una creu incisa (Aguiló 1997: 451-457). Un *Campocrutx* (*Campo Cruitz* el 1361) mal segmentat (**Camp Pocrutx*) féu evolucionar el topònim cap a **Camp Pucrutx* i, finalment, cap a *Camp Cucurutx*. Un antic *Campo-roï*, de Bunyola (doc. *Canpo Roy*), provinent de CAMPO RUBEU 'camp roig' es diu avui precisament *es Camp Roig* (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: 105). Per a *Capocorb* es barregen les etimologies de CAPUT CORVI i CAPUT CURVU, 'cap del corb' o 'cap corbat' (ens inclinam cap a la primera), amb una pronúncia *Capicorb*, pròpia de les poblacions veïnes, que es retroba al País Valencià (Aguiló 1996: 153-155). El lloretà *Locoplan* < LOCU PLANU 'lloc pla' va passar a un interessant *Copelans* (Ramis Puig-gròs & Rosselló Bordoy 2008: 121-122), per desaglutinació d'un suposat article, pluralització i rebuig de l'aplec -pl-, *lo Coplan* > *Coplans* > *Copelans*. Finalment, cal consignar els tres exemples antics amb *Porto-* de Mallorca: *Portopí* < *Portopín* < PORTU PINA, 'port del pi', *Portocolum* < PORTU COLUMBI, 'port del colom', *Portopetra* < PORTU PETRAE, 'port de la pedra', sobta la seva absència a Menorca. A propòsit de la variant *Portopetra*, hem de dir que ens sembla més adient aquesta grafia que la de *Portopetre*, encara que la vocal final sigui, efectivament, el reflex del diftong llatí. Comparau, lluny de la confusió que genera la vocal neutra, la pronúncia popular gallega *Fisterra* < FINIS TERRAE amb la culta de *Finisterre*, que sembla mediatitzada per la pronúncia espúria del llatí clàssic en espanyol (?). Interpretam que, de manera semblant, el resultat de la monoftongació en català deixa el reflex de la primera vocal.

2.3.4 Altres casos

No està gaire clar que sigui un topònim, sinó més tost nom comú, el «*palumbario*, lo qual se dayà que era aüt d'en P. de Comabella» (Soto Company 1984: 106). La conservació de la vocal final de *Xorrigo* deu explicar-se per la doble vocal llatina < SUB RIGUU 'el rec subterrani'. La motivació del nom és una font de mina mig subterrània i mig de cel obert, autèntica meravella d'enginyeria hidràulica. *Muro*, al marge

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

de l'etimologia clàssica MURU 'mur' ha estat posat en relació amb els aiguamolls de s'Albufera a través del mot àrab *murúdj* 'prats' (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: 175). Si aquesta etimologia va pel bon camí, la qüestió semàntica és perfecta, tot i que caldria explicar la raó de l'allunyament del referent, tal com per a una etimologia basada en el llatí, que tampoc no descartam, és necessari també esplanar quina és o fou la motivació física del topònim. El nom de lloc *Hero*, de Santa Margalida, que avui només sobreviu en el *Pou d'Hero*, deu ser també una romanalla llatina. HERUS tenia el significat de 'cap de casa, amo, o patró, en relació als esclaus'.¹ Segons una comunicació verbal d'Antoni Mas, a la zona d'Hero hi ha restes romanes.

Hi ha casos de conservació de *-e* final i de *-i*, com un lloc ciutadà dit *Fonte* < FONTE i la interessant alqueria menorquina de *Ponterroia* (Ramis y Ramis 1829: 49). L'ètim és PONTE RUBEU, 'pont roig', que degué passar a **Ponterroi* i després es va feminitzar, segurament per influència de la paraula *alqueria*, present en un document de 1408.

Capifort < CAPUT FORTE 'cap fort' (Maó), *Monti* < [PAGU] MONTI, nom d'un antic rafal a Sineu i una alqueria a Petra.

2.4 EPÈNTESI

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Els aplecs amb líquida provocaven un rebuig que se solucionava amb una vocal epentètica. En el cas de *Locoplan* > (*lo*) *Copelan(s)* aquest rebuig és amb tota seguretat posterior a la conquesta catalana; en el de FLUMEN > *Fulumen* podria ser anterior.

2.5 SÍNCOPE

Es poden assenyalar pocs casos de síncope: art. àrab + preromà BARRANKA > *Albranca*, llat. ALTERU + sufix -UCEU > *Altrutx*, *MONESTERIELLU > *Monestrell*, avui Sant Joan de Missa.

1. Agraïm els aclariments de la Dra. Carme Bosch sobre els significats de la paraula llatina.

3. CONSONANTISME

3.1 PALATALITZACIÓ DELS GRUPS CE, CI

Els grups CE, CI palatalitzen i, per regla general, es mantenen com a sords.

Albraxella < BARRANCA + sufix -ELLA (Menorca), el *Camp Cucurutx* < CAMPO CRUCIS (Ariany, RRV), *Ferrutxelles* < FERRUCEU + sufix -elles, *Montixelo* < MONTICELLU / *Montixella* < MONTICELLA. *Petruixella*, < PETROSA + sufix -ELLA (Rosselló Bordoy 2007: 396), ha passat a *Pedruixella*, però la pronúncia sorda, de manera testimonial, encara és viva entre els masovers de la possessió de Son Colom, a Lluc. *Torxella* < TURRICELLA, *Torrepatxina* < TURRE *PAUCINA?, *Torretxí* < TURRECINU? (Veny 2007: 142). Hi ha alguns casos esporàdics de sonorització: *Montegellos* < MONTICELLOS; *Petruszella* < PETROSELIA, *Torrozella* < TURRICELIA. L'absència de palatalització de *Santa Cirga* < SANCTA CYRICA deu ser motivada per cultisme. Tanmateix un informant de Manacor pronuncia regularment *Santa Xirga*, com el mall. *cilindre* > *xelindro*, *cigala* > *xigala*, etc.

3.2 PALATALITZACIÓ D'ALVEOLAR SORDA EN POSICIÓ INICIAL I EN POSICIÓ DE CODA

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Un quèrn d'exemples mostren la palatalització de l'alveolar sorda en posició inicial i a final de síl·laba: *Fontxica* < FONTE SICCA, *Xorrigo* < SUB RIGUU, *Axparagox* < ASPARAGOS (antiga alqueria de Muntuy, en el Repartiment), *Porrolux*, (Ayn) < metàtesi de PORRULOS? '(la font dels) porrells'.

3.3 EL PAS (I, EXCEPCIONALMENT, CONSERVACIÓ) DE LABIODENTAL A BILABIAL

La *v* inicial, o intervocàlica, sol passar a bilabial, però no sempre, ja que la documentació alguna vegada fluctua en aquest sentit: *Bàlitx* < VALLES, *Binimala* < *Bilamala* < VILLA MALA, *Bila Noua* < VILLA NOVA (Pollença), *Billa-rara* < VILLA RARA (Pollença), *Billa Secca* / *Villa Secca* (Ciutat) < VILLA SICCA, *Bilella* / *Bilela* < VILLA + sufix -ELLA (Inca, Sineu), *Oliber* < OLIVARIU (Pollença).

En canvi, hi ha conservació a *Vilalba* < VILLA ALBA (Ciutat), *Vila Roia* / Villaroya < VILLA RUBEA (Soto Company 1984: 286).

3.4 CONSERVACIÓ (O SONORITZACIÓ ESPORÀDICA) DEL GRUP *TR*

Hi ha alguns casos clars de manteniment del grup *-tr-*. Són segurs els exemples de *Petruixella* < PETROSELLA, que té el sentit de 'pedra menuda' i es basa en una gran quantitat de pedra esmicolada que cobreix el llit d'un torrent vora les cases de la possessió pollencina. El mateix podem dir del rafal *Pitralada* < PETRA LATA 'pedra àmplia', del terme de Maó. Pensam que la població de *Petra* respon al llatí PETRA 'pedra' i ací és oportú recordar que l'adaptació a l'àrab en féu *Batra*, com a Sicília *Petralia* (són en realitat dues poblacions, la de dalt i la de baix: *Petralia Soprana* i *Petralia Sottana*) esdevingué amb els musulmans *Batraliah*, i que *sa Font Petró* (Mancor) podria ser una FONTE PETROSA 'font pedregosa'. Cf. *sa Font Petrona* a Eivissa (Ribes i Marí 2005: 109-110). Si no és un nom modern basat en un antropònim o en el nom d'ofici *patró*, la hipòtesi per a aquesta font de Mancor podria anar pel bon camí.

Al costat d'aquests exemples, tenim sonorització a *Pedruixella* < PETROSELLA, molt més freqüent que *Petruixella* i tal vegada a *Padrina*, si és un derivat de PETRA.

3.5 CONSERVACIÓ DEL GRUP *ND*

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

La no assimilació del grup *-nd-* és present en els topònims menorquins de *Cala Pregonda* < adj. PROFUNDA i el *Canal Pregondo*, < adj. PROFUNDUS; també en el santjoaner *Solanda*, per al qual proposam SUB LANDA, 'sota la garriga', nom tal vegada referent a la vegetació que coronava els dos puigs que s'alcen vora les cases. El grup es manté igualment intacte en el preromà llucmajorer *Garonda*, 'curs d'aigua' i en l'antic rafal *Sandatola* de Sineu, del qual no coneixem l'ètim (Rosselló Bordoy 2007: 166). Joan Coromines proposà per a *na Picarandau* el llatí PICCU HIRUNDINU (*OnomCat*, I, 230), però sobta la caiguda de la nasal intervocàlica, que s'explicaria en un parlar pirinenc, però no a la costa de Mallorca. El cas de *Banderola* < *Meneirola* (*Rahal meneirola*, en el Repartiment) deu haver d'explicar-se per etimologia popular.

3.6 CONSERVACIÓ DEL GRUP *MB*

Tots els exemples aportats es basen amb els mots llatins PALUMBA 'túdó' i COLUMBA 'colom', els quals segurament s'intercanviaven en els noms de les alqueries. El

primer incorpora l'article àrab: *Alpalumbar* (Manacor) i *Alpalombar* (Campos) < art. àr. + PALUMBA + sufix -ARIU (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: 120-121 i 140-141), *Palumbar* (Pollença), *Palumbario* (Pollença), *Palumber* < PALUMBA + sufix -ARIU (Pollença), *Colombar* (Llucmajor i Muro), *Columbar* (Campos), (Rosselló Vaquer 1974: 23), *Columber* < COLUMBA + sufix -ARIU (Pollença).

3.7 CONSERVACIÓ (I ALGUNS CASOS DE SONORITZACIÓ) D'OCLUSIVES SORDES INTERVOCÀLIQUES

Hi ha una clara tendència a la conservació. Amb la bilabial tenim els casos segurs de *Superna* < [VALLE] SUPERNA 'vall superior' (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 266), *Capocorb*, *Capifort* i en pla més hipotètic el de *Campanet* < pl. aràbic del llat. tardà CAPANNA, en la forma *capanūt* 'cabanes' (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 92). Hi hauria, per tant, dilació de la nasal.

Els casos amb dental són més freqüents: *Camarata* < [FONTE] CAMARATA (cf. *Cammarata* a Sicília, al nord de Casteltermini). Segons el Repartiment hi havia un molí també dit *Camarata* a Inca. Ens sembla indubtable el segell de llatinitat de *Catí* < CATINU 'gibrella' i d'aquí 'conca'. J. Coromines (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 105), ha mostrat una bipartició territorial que separa clarament els indrets arabitzats (amb oclusives sordes) dels indrets on els àrabs tingueren escassa influència (amb oclusives sonores). El lloc on se situava el nostre és l'extensa conca del Pla de Sant Jordi. A Porreres tenim *es Còtil* < COTULU 'còdol' i a Palma hi ha *es Cotilar* < COTULU + sufix -ARE, 'codolar'. A Alcúdia la possessió de *Fonoietta* < FENUCULU + sufix -ETA 'fenolleda' parla per ella mateixa. A Llubí *Alaterna* < ALATERNA 'aladerns' (Alomar i Esteve & Rosselló i Vaquer 1989: 61). De *Rotana* (Manacor) no tenim una etimologia segura. Potser és mot emparentat amb ROTARE i aplicat a algun molí de la Vall de la Nou, com diu Galmés de Fuentes (2004: 65), el qual dóna per segura la relació amb la molturació.

La sonorització del ciutadellenc *Morvedre* < MURU VETERE (cf. VETERANU > es Vedrà), deu ser anterior a la caiguda de la vocal posttònica; si fos posterior seria un cas com *Pedruixella*. Tenim també sonorització a *Pitralada* < PETRA LATA (Maó).

Amb velar, es poden aportar els casos següents: *Acoalbet*, amb la variant *Aqualbet* < AQUA ALBA + sufix -ETU, avui *Caubet* (Bunyola) i *Locoplan* < LOCU PLANU (Llorito). Sonoritzen: *Montegellos* < MONTICELLOS (Alcúdia), potser també: *Alfonogella* < article

àrab + *FENUCELLU (Alcúdia), després feminitzat i, si va pel bon camí l'etimologia coromínia (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 147), la *Font Gata* < FONTE CAPTA (Son Servera).

3.8 MANCA DE PALATALITZACIÓ DE NASALS

Les nasals geminades no palatalitzaven. Som de parer de veure a *Canet* (Esporles) un llatínisme basat en un canyar anterior a la construcció de la mina de la font, < CANNETU. Els canets són nombrosos en el domini lingüístic i els que es troben enfilats part damunt les zones arabitzades no es poden explicar sinó pel llatí. A Menorca, *es Canotells* es basa igualment en un CANNETU + sufix *-ell*, canyar que encara persisteix físicament. El nom de la població de *Pina* deu respondre al llatí PINNA 'penya', com l'antic *Pinella* (avui *Pinyella*) < PINNA + ELLA, en un indret en el qual la roca originària del topònim segueix present, segons una informació verbal de Francesc Canuto. Tampoc no es palatalitzà el nom del rafal *Santiani*, o *Santi Anni* < [PROEDIU] SANCTI AGNI, ni la península de s'Albufera dita antigament *Peníscola* < PAENINSULA (Alomar i Esteve & Rosselló i Vaquer 1989: 58).

3.9 PALATALITZACIÓ DEL GRUP NI

La constatam en els exemples de *Colonya* < COLONIA, a Pollença, (cf. amb el cultisme *colònia*) i *Serenyana* < [VILLA] SERENIANA 'la vil·la de Serenius', a Santanyí.

3.10 IODITZACIÓ DEL GRUP LY

La consonant lateral seguida de iod ofereix un resultat ioditzant en l'únic cas que n'hem sabut trobar: *Meià* < [FUNDU] AEMILIANU 'la propietat rústega d'Emilià', a Sant Joan.

3.11 FRICACIÓ DEL GRUP TY

Al costat de l'exemple clàssic de *Pollença* < POLLENTIA, 'la poderosa', que té com a congènere una *Pollenza* a Itàlia (Macerata, Marche), hi havia a Manacor una segona ocurrència menys popular: *Alpuçol* < art. àr. + PUTEOLU 'el pouet'. No ve de PODIOLUM, com afirmen els editors (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: III), ja que hauria donat *pujol*.

3.12 AFRICACIONS

Sembla que afecten els topònims en *-itx*, que, com els acabats en *-atx* i en *-utx*, són, certament, molt problemàtics. S'ha dit que perpetuen morfemes llatins en *-ICEU*, *-ACEU* *-UCEU*, però és ben possible que en el futur siguin el berber o l'àrab les llengües que n'expliquin alguns. És innegable, però, que la semblança d'un bon grapat amb veus romàniques tals com *font*, *hortal*, *fornal*, *castell*, *fava*, *pastor*, *lli*, *torre*, etc., dificulten una interpretació en qualsevol de les dues llengües africanes mencionades. S'ha apuntat, tenint en compte els parlars de l'Alt Atlès, la possibilitat que *Andratx* pugui ser la pronúncia berber del topònim Marràqueix (Rosselló & Bover 1987: 72).

S'ha observat que, d'aquests topònims, n'hi ha una partida que en comptes de portar l'accent sobre el sufix el duen damunt el radical. Joan Coromines proposà una evolució mossàrab *-ares* > *-àritx* que permet abordar diverses etimologies, algunes de les quals semblen segures: *Bàlritx* i *Vàritx* < VALLES, *Favàritx* < FABARES, *Llinàritx* < LINARES; d'altres són tan dubtoses que diríem que els topònims respectius romanen en una espessa foscor, tot i que el mestre ha marcat nombroses vies possibles d'interpretació: *Calòritx*, *Fartàritx*, *Tacàritx*, *Torràlitx* i els antics *Moscàritx* i *Caimàritx*, avui *Moscari* i *Caimari*. Hom ha suposat que també eren paroxítons alguns dels que només es coneixen a través de documents escrits i que són més o menys opacs: *Aclamenàritx*, *Forlàritx*, *Lauràritx*, etc.

Per als acabats en *-itx* tònic, Joan Coromines apunta que provenen d'ablatius-locatius i que hi hagué desplaçament de l'accent. Això li permet explicar *Castellitx* < CASTELLIS 'en els castelletes', *Costitx* < COSTIS 'en les costes', *Mortitx* < MURTIS 'en les murtes', *Pastoritx* < PASTURIS 'a les pastures', *Calderitx* < CALDARIS 'en els bassals'. No sempre aquestes etimologies semblen diàfanes. Seguint el criteri del savi etimologista,

noms com *Fontitx* i *Turritx* haurien de derivar del genitiu respectius, FONTIS, TURRIS, en no ser que siguin acusatius plurals afectats per un tancament vocàlic, tal vegada per influències de la primera declinació o de la segona. Sembla que no hi hauria problema en fer venir del genitiu els molins de *Follichy* (també dits de *Folig*) < MOLINOS FULICIS ‘molins de la fotja’. En el Repartiment, eren els molins sis i set que es nodrien de la síquia de Canet. No causa estranyesa que les aigües d’una síquia tan important haguessin estat l’habitat d’una o més colònies de *Fulica atra*. Però, per a *Novelicx* de Petra, fóra millor partir d’uns [CAMPOS] NOUALES ‘planura aguaretada, conreada de nou’ i per a *Olearits*, d’Inca, d’uns [CAMPOS] OLEARES. Quant a *Padolicx* (amb una variant, *Padoliex*, tal vegada de mala lectura (?) i una altra, *Padulx*, amb caiguda de la vocal posttònica), pareix que ha de venir de *PADULES, metàtesi de PALUDES, ‘aiguamolls’. Tot i que no s’explicaren els passos evolutius, l’etimologia va ser copsada pels editors (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: 139). El lloc, segons unes precises informacions verbals que agraïm a Gaspar Valero, devia ser la zona palustre que voreja el Torrent d’Orient, tot just abans d’arribar en es Freu, en una àrea segurament més àmplia que la subratllada actualment per una vegetació de pollancre i jonqueres.

Els topònims en *-utx* de *Fornalutx* i *Hortalutx* tenen tot l’aspecte de ser llatins i costa no veure-hi els mots catalans *fornal* i *hortal*. D’*Artrutx*, o *Altrutx*, ja vàrem assenyalar, després d’agafar el fil d’una proposta corominiana, la possible procedència del llatí ALTARIU + sufix -UCEU ‘petit alter, lloc elevat’ (Aguiló 2006: 15).

En l’africació de SANISERA > *Sanitja*, com diu J. Coromines, segurament intervenen factors d’adaptació al nom de la tribu berber que ha deixat el topònim *Senija* a la Marina alacantina (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 250).

3.13 MANTENIMENT O PALATALITZACIÓ DE LA L- INICIAL

No s’acompleix sempre la palatalització de la L- llatina en posició inicial. Per una part tenim un *Locoplan* desaparegut i sense palatalitzar (no sabem què hauria passat si hagués persistit i si no s’hagués interpretat la primera síl·laba com a article) i per l’altra els topònims palatalitzats de *Llenaira* < VILLA LENARIA ‘la casa rústega de la roca’ i *Llinàritx* < llat. LINARES, segons J. Coromines (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 180-181).

3.14 CONSERVACIÓ DE NASALS EN POSICIÓ FINAL

De l'anàlisi de la documentació antiga, sembla que hem de deduir que hi va haver una etapa de conservació de nasals en posició final. La caiguda posterior és constant en els casos que han arribat a l'actualitat o que tengueren alguna persistència: *Portopin* < PORTU PINI, ara *Portopí*, *Sant Martín* < SANCTU MARTINU, avui *Sant Martí*, *Mallan / Malian*, avui *Meià* (Sant Joan) < [FUNDU] AEMILIANU, *Alcastellan*, antic rafal pollencí, avui *Pujol del Castellà*, que fora millor escriure com a *Pujol d'Alcastellà* < art. àr. + CASTELLANU, *Catín*, en documents posteriors *Catí*, < CATINU 'gibrella' i d'aquí 'conca' (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 105).

La conservació és igualment sistemàtica en els que tengueren una vida efímera: *Comen* (Rosselló & Albertí 1995: 31) < CULMEN (Aguiló 2002: 283-287), *Fulumen* < FLUMEN. El 1313 el Torrent de na Borges era conegut amb la denominació redundant de *Riu de Flom* (Juan 1980: 12-13). En el Repartiment, el rafal *Brozeddi Fulmen* mostra una metàtesi de FLUMEN afavorida per l'homonimització formal. A Llorito, *Locoplan* > *Copelans* < LOCU PLANU (Ramis Puig-gròs-Rosselló Bordoy 2008: 121-122).

Coneixem dos casos amb bilabial: *Salssum*, bany < BALNEUM SALSUM 'bany salat' i *Tabernam* (?) < TABERNAM 'cabana, posada', nom d'unes cases de Marratxí el 1344 (Rosselló Vaquer 1996: 32).

3.15 EPÈNTESI

Ja s'ha explicat la possible epèntesi de *Campanet* per dilació de la nasal.

4. MORFOLOGIA

4.1 SUFIXACIÓ

4.1.1 El sufix -ETU, -ETA

En donen testimoni els topònims següents: *Campanet*, *Canet* < CANNETU?, *Caubet* < AQUA ALBA + sufix -ETU?, *Fonoietà* < FENUCULU + sufix -ETA i *Oriolet* (abans *Oriola* i *Auriola*).

4.1.2 El sufix -ANU, -ANA

Se'n poden assenyalar tres casos: *Calvià* < [FUNDU] CALVIANU (< CALVIUS), *Meià* < [FUNDU] AEMILIANU (< AEMILIUS) i *Serenyana* < [VILLA] SERENIANA (< SERENIUS), (Aguiló 2002: 69-71).

4.1.3 El sufix -ARIU

El sufix -ARIU va passar a *-eri* per influència de la imela de l'àrab (Miralles i Monserrat 1979: 23) i en alguns casos va avançar en el camí evolutiu i donà *-iri*: MONTUARIU > *Montueri* > *Montuiri*, SANCTUARIU > *Santueri* > *Santuiri* (Pollença). En canvi, en el nom del castell felanitxer l'evolució s'aturà en l'estadi anterior: *Santueri*.

En alguns exemples documentals, -ARIU, passant per *-air*, va donar *-er*: OLIVARIU > *Oliber*, PALUMBARIU > *Palumber*.

4.2 GENITIUS

Els topònims susceptibles de derivar de genitius llatins sempre són escassos i més encara a Mallorca. Deixant de banda els molins de *Follichy* ja esmentats que serien uns MOLINOS FULICIS 'molins de la fotja' i *Santiani*, o *Santi Anni*, < [PROEDIU] SANCTI AGNI, tenim el nom de *Formentor*, del qual seguim pensant que prové de l'etimologia clàssica < [PROEDIU] FRUMENTORU 'possessió dels blats'. El problema principal que arrossega és el de saber quin és el seu punt embrionari. A parer nostre, és molt més probable un origen terrestre, arrencat del nom de les cases de la possessió, que un origen costaner, que és el que defensa J. Coromines quan el fa derivar del llatí PROMONTORIUM. Allò que realment devia ser singular en aquella península coberta de pinar eren els sementers dels voltants de les cases, dels quals sabem que eren bons productors de blat, com ho era l'illa de Formentera. El fet que alguns portolans transmetin una grafia del nom de la península assimilada a la paraula *promontori* crec que no té altre valor que el de donar testimoniatge de l'anàlisi d'un referent per part d'alguns cartògrafs antics. Ultra aquests noms, resta encara la possibilitat, molt hipotètica, que *Termenor* sigui la continuació d'un [PROEDIU] TERMINORU 'possessió dels límits', que potser no té gaire sentit. Partir del *Tormonor* de la documentació, com fa el mestre Coromines,

sembla molt més encertat. Tanmateix, tractant-se de casos tan problemàtics, és obvi que tots ens podem equivocar.

4.3 ARTICLE ÀRAB *al-*

La transmissió de la toponímia d'origen llatí mitjançant una població arabòfona va ser sovint la causa que els noms hagin arribat a la documentació medieval amb l'article àrab aglutinat. De vegades, són només variants d'altres que no tenen aquest element afegit. Com que els exemples que se'n podrien citar són nombrosos, només en donarem, ací, una petita mostra: *Albaranca*, *Cut Alcastel*, *Alcastellan*, *Algaudents*, *Allanaria*, *Alfonogella*, *Alpalombar*, *Alpastoris*, *Alpuçol*. En alguns dels reflexos actuals, tal article ha desaparegut: *Galdent*, *Llenaira*, *Pastoritx*, etc.

5. QÜESTIONS DIVERSES

5.1 HAGIOTOPÒNIMS

A partir de la publicació del repertori toponímic de les propietats del comte Nunó Sanç a la ruralia de Mallorca, ha fet fortuna la teoria formulada anteriorment per un dels editors (Rosselló Bordoy 1994: 21), segons la qual rere la paraula *sant* dels hagiòtopònims pot ocultar-se el mot àrab *sanad*, que té el significat de 'costa'. Heus ací el text (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: 59) en la seva forma original:

Sens voler insistir en un problema tan discutible com el de les pervivències hagiogràfiques, perquè existeixen altres topònims d'aquest tipus fora del present text sense analitzar, els quals per contra podrien tenir tal origen, es considera oportú en el cas dels topònims de la *Remenbrança...* de sostenir la proposta sobre el significat de *sanad* amb el seu respectiu complement per considerar-la coherent i en connexió amb la realitat geogràfica dels diferents indrets reflectits, els que ens ocupen en aquest moment. La qual cosa no vol dir que en altra ocasió no es reprengui l'estudi dels demés Sants i Santes que encara resten dins la toponímia illenca.

Efectivament, sempre es trobarà un desnivell en el terreny que pugui donar suport a la qüestió semàntica. En principi, no seria cap obstacle el fet que els reflexos continentals de *sanad* siguin topònims amb accent a la segona síl·laba (*Cenet*, *Sanet*)

i que *sant* sigui un mot d'una sola síl·laba. Vegeu les diferències entre les *almúnies* continentals, proparoxítones, amb *s'Almunia* de Mallorca, paroxítona, tot i que no és l'exemple més adient, pel fet del rebuig constant dels mots esdrúixols per part del mallorquí. El que és sospitos, però, en tota aquesta qüestió, és que els noms de sants perpetuats en els topònims de la documentació medieval siguin hagiònims de la més remota cristiandat: *Sant Esteve*, *Sant Martin*, *Sant Vincent*, *Santa Eulària*, *Santa Àgueda*, que té un paral·lel oronímic a l'interior de Sicília, prop d'un lloc dit Vallguarnera, *Sent Laurenz* / *Sent Llorens*, etc. Alguns sants dels que s'hi reflecteixen no tenen ara popularitat a les illes (*Femenia* < *Sancta Famia* < *SANCTA EUFEMIA*) i d'altres són autèntics desconeguts, com *Santa Cirga*, màrtir de l'època de Diocleciana (Aguiló 2002: 237-247), o *Sant Maior*, que té un congènere (*San Mayor*) a Astúries. Saber què ha passat amb els diversos *Santa Ponça* és un repte dels futurs estudis, com ho és en mesures majors esvair les tenebres etimològiques de *Santa Galdana*, o de la seva variant *Santa Caldana*. A parer nostre, tals topònims delaten la remarcable difusió que tengué a les Balears estrictes el món paleocristià.

Ara bé, la recent edició traduïda al català de la crònica d'Ibn 'Amīra al-mahzūmī (2008) permet enfocar la qüestió des d'una òptica prou diferent, ja que és innegable que allà apareix un *Šanat Būsa* que no és altra cosa sinó la versió àrab del topònim *Santa Ponça* i em diu un dels editors, en conversa telefònica, que el determinant té el significat de 'junc', cosa que seria adequada, abans de la transformació del paisatge, en una planura en la qual desemboca un torrent, tot i que sobta un poc que unes plantes palustres siguin el determinant d'un genèric que significa 'costa'. La qüestió important, però, és tota una altra. Cal saber si el topònim àrab fou de nova planta o si era un nom de lloc preexistent que els arabòfons adaptaren a llur sistema lingüístic. Els catalans medievals transformaren molts topònims opacs que trobaren en colonitzar l'illa, per tal de dotar-los de transparència: *Cahuàs* > *es Cabàs* (Santa Maria), *Estaacar* (Rosselló Bordoy 2007A: 83) > *s'Estacar* (Algaida), *Cacamautx* (Rosselló Bordoy 2007A: 227) > *Gatamoix* (Alcúdia; hi ha un *Canicatti* a Sicília), *Canarrossa* (Barceló 1984: 90) > *So na Rossa* (Sencelles), *Solors* (Llitas 1967: 56) > *es Olors* (Artà), *Eanur* > *Honor*, que fóra millor escriure *Onor*, com fan els editors de la Remembrança (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: 139), *Cenobra* (Mut Calafell & Rosselló Bordoy 1993: 157) > *So n'Obra* (Porreres), etc. Doncs, això mateix degueren fer els àrabs amb la toponímia preexistent. Recordem només que *POLLENTIA* va passar per *Bullānsa* per arribar a *Pollença*, o que *PAENINSULA* es va adaptar com a *Baniškula* abans de ser *Peníscola*, o que *VALENTIA* va

fer camí a través de *Balansiyya* per arribar a *València*, per citar només uns exemples ben coneguts, de l'illa i de fora. Hi ha una cosa que ens sembla innegable i és que les Balears, tot i que es trobaven sota domini musulmà, eren conegudes i visitades per cristians que hi sovintejaven i és obvi que els exotopònims illencs que feien servir tenien formes catalanes, segurament conegudes des de molt de temps enrere. Basta llegir el *Llibre dels feits* per constatar-ho, a través de frases com aquestes: «era acordat per los nobles barons e per aquells qui sabien de mar que arribàssem a Pollença», «e aquell puig havia nom la Dragonera», «E entram lo primer divenres de setembre al port de la Palomera», «E trobaren un lloc qui havia nom Sancta Ponça» (Soldevila 2007: 144-145). És lògic pensar que quan els àrabs s'establiren a l'illa els topònims preexistents, com Santa Ponça, sofriren processos d'homonimitzacions formals que els feren entenedors a les oïdes de parlants arabòfons. La defensa d'un hagiòtopònim, en el cas de Santa Ponça, passa per la necessitat d'aclarir si va haver-hi una santa amb aquest nom en el món paleocristià. De totes maneres J. Coromines (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 251-252) proposa partir d'un *Santo Ponço* que s'hauria dissimilat en *Santa Ponço*, que s'hauria feminitzat després en *Santa Ponça*, un nom que, com diu, a les Balears es repeteix en els termes d'Alaior i de Manacor.

5.2 PROBLEMÀTICA DE LLUC

És, sens dubte, un dels punts més espinosos de la toponímia baleàrica que enfronta sovint romanistes i arabistes. El mestre Joan Coromines (Coromines & Mascaró Passarius 1989: 182-183) diu coses, segons la nostra opinió, molt interessants, entre d'altres que no subscriuríem:

[...] Es té la impressió d'un element que, havent arribat a ésser viu en un estadi molt primitiu del llenguatge balear, es va usar per formar compostos. Convé separar aquest conjunt del nom del gran santuari de Lluc, car aquest no és un nom comú en el sentit històric i nacional ni en l'aspecte lingüístic, perquè no forma compost; que aquest vengui del llatí *lucus* no hi ha cap dificultat i històricament és molt racional; per tant en l'estudi dels compostos recusem la necessitat de tenir-lo en compte: és cosa absolutament independent. En els compostos és molt menys versemblant que es pugui tractar del llatí *lucus* 'bosc sagrat'.

[...] Resulta clar que hi va haver una paraula *luc* vivíssima en l'antic llenguatge balear anterior a la Conquesta; i aquest element apareix aplegat tan sovint amb noms evidentment aràbics com elements romànics. Una explicació coherent d'això és que el mot *LOCUS*, tan viu en tots

temps, va ésser adoptat per l'àrab *mayurki* sense gaire canvi del significat; en un sentit com el de 'indret habitat, població', avui més viu que enlloc a les Illes (com observa i documenta el *DECat* v, 235*b*); en l'aspecte fonètic, arabitzant la o com a *û*.

Per contra, Guillem Rosselló Bordoy en l'edició de *La Remenbrança de Nunyo Sanç* (1993: 61-62), llibre que comparteix l'autoria amb Antoni Mut Calafell, s'inclina a seguir les passes de Quadrado quan diu: «Lluch es ribera de un rio ó de un valle, pero tambien se aplicaba a la costa marítima como se ve en Luch-maior 'costa mayor', Luch al-cari 'alquería de la costa'».

Per a G. Rosselló, que no exclou un origen llatí per a determinats casos, el significat del mot és imprecís. Vegem com ho diu:

Si es tracta d'un bosc, de la vessant d'una vall o de la vorera o costa de la mar tan sols una eventual troballa documental i l'anàlisi acurada del terreny ho podran resoldre en cada cas. Mentre no es tenguí confirmació en un o altre sentit, que denoti l'origen llatí o l'origen àrab del mot, el més raonable és admetre ambdues possibilitats, amb les seves diverses interpretacions.

Per la nostra banda voldríem repetir algunes consideracions que ja hem expressat oralment en diversos col·loquis d'onomàstica:

Cal enfocar la qüestió de la problemàtica de *lluc* des d'una visió panromànica, tenint en compte que hi ha *llucs* a Catalunya, a Occitània, a la Suïssa rètica, a Bavària (segons una amable comunicació de Baltasar Coll) i potser també a Malta. S'ha de tenir també molt present que falten a les Pitiüses. És obvi que no podran explicar-se per l'àrab els que tenen una ubicació tan septentrional i hom ha de preguntar-se per quin motiu no n'hi ha a zones més intensament arabitzades que les Balears. És indubtable que, en cas de ser un element llatí, els àrabs l'adoptaren amb força, ja que els determinants d'aquest genèric misteriós tan poden ser romànics com àrabs.

5.3 TOPÒNIMS AL MARGE

Al marge de tots els topònims ressenyats, en queden d'altres de més mal arrambatge etimològic o que no hem tractat ací, malgrat el seu innegable aspecte romànic, entre els quals citarem, només a títol d'exemple, *Albercuix* (pronunciat *Ubercuix*), *Cugulutx*, *Forma*, *Peixerí*, *Pudix*, *Serra*, *Serritxola* i l'intrigant nom de *Pérola* (*Pilura* en el Repartiment), pronunciat *Perola* pels porrerencs i amb esporàdica tendència a la caiguda de la vocal posttònica a Lluçmajor.

6. CONCLUSIÓ

Davant la gran quantitat de casos ressenyables, pensam que no es pot posar en dubte que la toponímia és un testimoni ben clar, el més clar, de la llengua romànica que trobaren els àrabs en establir-se a les Balears, la qual, per la pressió exercida per la llengua semítica dels conqueridors, s'extingí abans de l'arribada dels catalans, però després d'haver deixat una remarcable empremta en els noms de lloc.

Amb els topònims reportats, hem intentat oferir una nova visió dels trets que, segons el nostre parer, caracteritzaven aquell llenguatge romànic, fent-lo diferent del català que llavors es parlava i, per descomptat, del català actual. No ha estat la nostra pretensió donar solucions definitives als nombrosos interrogants que plantegen tals noms, sinó que únicament hem volgut posar a l'abast d'altres investigadors un aplec dels casos més interessants, per tal de sotmetre a judici i a discussió d'altres la viabilitat de la nostra proposta de classificació i de caracterització del romanç illenc prejaumí.

COSME AGUILÓ

Institut d'Estudis Catalans

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUILÓ, C. (1996) *La toponímia de la costa de Llucmajor*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (1997) «Un nom precatalà de filiació llatina ben documentat: es Camp Cucurutx (Ariany, Mallorca)», dins *Estudis de Llengua i literatura en honor de Joan Veny*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 451-457.
- (2000) *La toponímia de Menorca a les obres de Ramon Rosselló Vaquer*, Menorca, Institut Menorquí d'Estudis.
- (2002) *Toponímia i etimologia*, Barcelona, Universitat de les Illes Balears i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2006) «Artrutx / Altrutx, un lloc elevat i no uns horts», *Estudis Baleàrics* 82/83, pp. 13-17.

- ALCOVER, A. M. (1926) «La llengua que parlen ara les Illes Balears ¿procedeix dels muzaràbichs de tals illes, o dels pobladors catalans que hi dugué lo rey En Jaume I?», *Bolletí del Diccioniari de la Llengua Catalana*, XIV, pp. 16-65, 133-151 i 177-203. [Correspon a les pp. 19-72, 154-174 i 201-229 de l'edició en CD-ROM a cura de M. del Pilar Perea (2003), Palma, Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports.]
- ALCOVER, A. M. & F. de B. MOLL (1930-1962) *Diccioniari català-valencià-Balear*, Palma de Mallorca, Moll, 10 vols.
- ALOMAR I ESTEVE, G. & R. ROSSELLÓ I VAQUER (1989) *Història de Muro*, II, Mallorca, Ajuntament de Muro.
- BARCELÓ, M. (1984) «Sobre Mayūrqa», *Quaderns de Ca la Gran Cristiana*, II, Palma, Museu de Mallorca.
- COROMINES, J. (1965 i 1970) *Estudis de toponímia catalana*, Barcelona, Barcino, 2 vols.
- (1980-1991) *Diccioniari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial i «La Caixa», 9 vols.
- COROMINES, J. & J. MASCARÓ PASARIUS (1982) «Aproximació a la toponímia mossàrab balear», *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, x, Barcelona, pp. 29-41.
- (1989) *Onomasticon Cataloniae*, I, *Toponímia antiga de les illes Balears*, Barcelona, Curial i «La Caixa».
- GALMÉS DE FUENTES, Á. (2004) «La toponímia mozàrabe balear», *Revista de Filologia Romànica*, 21, pp. 9-79.
- IBN 'AMĪRA AL-MAḤZŪMĪ (2008) *Kitāb tā'rīḥ Mayūrqa. Crònica àrab de la conquesta de Mallorca*. Traducció de N. Roser Nebot i G. Rosselló Bordoy, Palma, Presidència de les Illes Balears i Universitat de les Illes Balears.
- JUAN, R. (1980) «Escorca. Apuntes para la historia del municipio», *Hojas de Lluc*, 19, pp. 1-19.
- LITERAS, L. (1967) *Artá en el siglo XIII. Estudio y documentos*, Palma de Mallorca, J. Mascaró Pasarius.
- MAS I FORNERS, A. (2002) «Colonització feudal i canvi toponímic a la Mallorca rural (1230-1350). El cas de la parròquia de Santa Margalida», dins d'E. Casanova i V. M. Rosselló (eds.), *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*, València, Universitat de València, pp. 321-339.
- MIRALLES I MONSERRAT, J. (1979) «Entorn de l'etimologia de Montuiri: estat de la qüestió», *Randa*, IX. *Homenatge a Francesc de B. Moll*, I, Barcelona, pp. 17-24.

- (1982) «Els estudis de toponímia a Mallorca. Estat de la qüestió», *Butlletí Interior* de la Societat d'Onomástica, ix, Barcelona, pp. 11-24.
- MUT CALAFELL, A. & G. ROSSELLÓ BORDOY (1993) *La Remenbrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, Palma de Mallorca, Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports.
- NADAL, J. M. & M. PRATS (1982) *Història de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- RAMIS PUIG-GRÒS, A. & G. ROSSELLÓ BORDOY (2008) «Toponímia precatalana a Llorito», dins *XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia*, viii, Palma, pp. 117-147.
- RAMIS Y RAMIS, A. (1829) *Noticias relativas a la isla de Menorca*, iv, Menorca. [Edició facsímil, 1985.]
- RIBES I MARÍ, E. (2005) *La supervivència de la toponímia precatalana a Eivissa i Formentera i L'Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, Universitat de les Illes Balears / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ROSELLÓ BORDOY, G. (1994) *Escrit sobre la terra. Estudis de toponímia*, Palma de Mallorca, Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports.
- (2007) *El islam en las Islas Baleares. Mallorca musulmana según la Remenbrança... de Nunyo Sanç y el Repartiment... de Mallorca*, Mallorca, Universitat de les Illes Balears.
- (2007A) *Llibre del Repartiment o Llibre del Rei*, Palma, Parlament de les Illes Balears.
- ROSELLÓ VAQUER, R. (1974) *Campos en el segle XIII*, Mallorca.
- (1980) *Aportació a la història medieval de Menorca. El segle XIII*, Ciutadella, Consell Insular de Menorca.
- (1996) *Notes històriques de Marratxí. Segles XIII i XIV*, Mallorca.
- ROSELLÓ, R. & J. ALBERTÍ (1995) *Bunyola en el segle XIII*, Mallorca, Col·lectiu Cultural Sitja, de Bunyola.
- ROSELLÓ, R. & J. BOVER (1987) «Evolució del topònim *Andratx* (1236-1601)», *El Mirall*, 63, pp. 72-74.
- SANCHIS GUARNER, M. (1980) *Aproximació a la història de la llengua catalana*, Estella, Salvat.
- SOTO COMPANY, R. (1984) *Còdex català del Llibre del Repartiment de Mallorca*, Palma, Govern Balear, Conselleria d'Educació i Cultura.
- VENY, J. (1974) *Llucmajor a través de la seva toponímia*, Llucmajor. Ajuntament de Llucmajor.
- (1977) «Aproximació a l'estudi del dialecte eivissenc», *Randa*, v, pp. 5-42.

- (1978) *Els parlars*. Barcelona, Dopesa 2.
- (1982) *Els parlars catalans*, Palma de Mallorca, Moll.
- (1999) *Aproximació al dialecte eivissenc*, Mallorca: Moll.
- (2006) «Sobre el valencià *gemecar* 'gemegar'», dins *Contacte i contrast de llengües i dialectes*, València, Universitat de València, pp. 133-143.
- (2007) *Escrits lingüístics mallorquins*, Mallorca, Moll.
- WETTINGER, G. (2000) *Place-names of the Maltese Islands, ca. 1300-1800*, San Gwann, Malta, Publishers Enterprises Group.